

İŞTE DOĞA

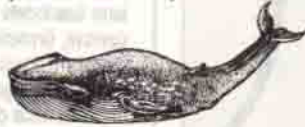
■ Pire (Pulex irritans), arı ve kuş gibi kendi cinsleriyle haberleşir. Pire eskiden zavallı bir asalak olarak bilinirdi. Fakat son araştırmalar, üzerinde durulacak yetenekleri olduğunu göstermektedir. Pire, çok yüksek frekanslı sesler yayacak ve alacak özelliklere sahiptir. Elektron mikroskopla yapılan incelemeler, pirenin arka kısmındaki kılların anten düzeninde olduğunu göstermektedir. Çok yüksek frekanslı seslerle bu kıllar titreşmekte ve bunlar sinir uçlarıncı algılanmaktadır. Pirenin ses yayınları ise karnının altındaki minik hava deliklerinden yapılmaktadır. Bir pirenin yayınladığı haberi diğer pireler almakta ve büyük bir olasılıkla yiyecek bulunan yeri; yani kanı emilecek avı haber vermektedir. Pirenin bu durumu, yalnız bencil bir asalak olarak değil, yeni birşeyler bulacaklar için örnek alınacak, en azından iyi incelenecek bir hayvan olduğunu göstermektedir.

■ Karaca veya Elik ya da Kara Geyik (Capreolus capreolus) yalnız otlama sırasında yürür. Diğer zamanlarda sürekli koşar. Karacaların korktukları, tiz çığlık atmalarından anlaşılır.

■ Dünya'da yaşayan hayvanlardan en büyük gözlüsü kafasında on kol (sekizi kol ve ikisi dokunaç) bulunan mürekkep balıklarıdır (Architeuthis). Göz çapları bazen 38 cm'yi aşar, yani bir uzun çaların çapından daha büyüktür.

■ Mavi balina (Balaenoptera musculus) embriyosu gözle bile görünmez ve ağırlığı miligramdan azdır. 10 ay 21 gününü gebelik olan 23 ay sonra yavrunun ağırlığı yaklaşık 26 tona ulaşır. İlk ağırlığının 30 milyar katına ulaşan mavi balina yavrusu böylece dünyadaki en hızlı büyümeyi yapmaktadır.

■ Dünya'da tek bir örneği bulunan en nadir hayvan Kirpi Tanrek (Dasogale fontoy-nonti), Madagaskar Adası'nda yaşar.

■ Yılanlar, insanların daha doğrusu av olabilecek tüm canlıların korkularını haklı gösterecek yapıdadırlar. İyi avcı olan her hayvan gibi avını kolayca bulur. Görme duyusu özellikle hareketli cisimleri algılamaya son derece uygundur. Gözlerin görevini dil ve gözaltı bezleri destekler. Yerini saptadığı avının süresi çok kısa olan ilk kurtulma şansı, hareketsiz kalmaktır.

■ Beynin çalışmasında elektrğin söz konusu olduğu bilinmektedir. Fakat beyinde varlığı saptanan elektronlar bir voltun 50 milyonda biri kadardır, yani 60 bin kişinin beyin elektrikleri biraraya getirilirse, bir el fenerini ancak yakabilirler.

■ Oynak Makak (Macaca rhesus) Doğa'da insan ile kan grubu aynı olan bir maymundur.

■ Vücut, ısısını nasıl korur?

Vücut ısısının korunması ancak terlemeyle olur. Bunu düzenleyen beyindeki hipotalamus bezidir. Hipotalamus cildin epidermisine gömülü bir yumak görünümünde olan ter bezlerini uyandır. Bunlar deri üzerine gözle görülemeyecek kadar ince bir kanalla sıvı salgırlar. Cilt üzerine çıkan sıvı buharlaşır. Aynen sıcak yaz günlerinde kapı önlerine serpiyen sudan sonra duyulan serinlik gibi cilt yüzeyi soğur; çünkü buharlaşan sıcak havanın yerini, nisbeten soğuk olan hava alır. Terleme, gözle görülen ve görülmeyen olarak iki çeşittir. Nefes verildiğinde bile terleme olur. Bu gözle görülmez; çünkü çıkanları sıcak buhardır. Diğer terleme, gözle görülen ve epidermis bezlerinin salgıları sonucu oluşan terlemedir. Cilt üzerine açılan bu bezlerin her santimetre karede 400 ince kanalı vardır. Hipotalamusun uyarılmasıyla vücuttaki 2 milyon ter bezi harekete geçince terleme olmakta, dolayısıyla vücudun soğuması kolaylaşmaktadır.

■ Kızıl Deniz'de yaşayan Musa Tabanı (*solea solea*) adlı balık, yaklaşan köpek balıklarını kaçırma için sabununa benzer bir madde salgılar. Bunu hemen algılayan köpek balıkları aniden gövdelerini kıvrıp yön değiştirirler. Köpek balıklarının bu salgının zararlı olduğunu nasıl algıladıkları henüz bilinmemektedir. Salgılanan maddenin araştırılması ve aynı etkiyi gösteren yapayının üretilmesi denize girenleri ve yüzücülerini köpek balığı korkusundan kurtarabilir.

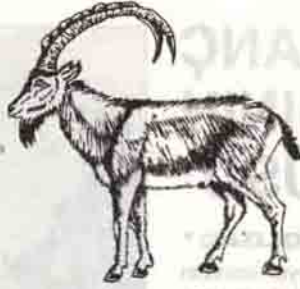
■ Dünya'da yaşayan hayvanlardan 22-24 derece ile vücut ısısı en düşük memeli hayvan dikenli karınca yiyendir. (*Tachyglossus aculeatus*).

■ Evcil keçi (*capra hircus*) 39.9 derece ile vücut ısısı en yüksek olan hayvandır.

■ Kiremit balığı (*Lopholatilus chamaeleonticeps*), düşmanlarının gözü önünde beş saniyede kaybolur. 500 m. derinlikteki çamurlu tabanlarda yaşar. Tabana dik olarak açtığı deliğe girerek kaybolur ve çıkarken önce kuyruğu sonra başı görünür. 10 dereceden daha soğuk sularda yaşayamaz. 1882 yılında 50 km²'lik bir alanın ölü 1,5 milyar kiremit balığı ile kaplanması, deniz dibindeki akıntılardan çok soğumuş olmasına bağlanmaktadır.

■ Dünya'da insan ile birlikte yaşayan hayvanların sayısı 3×10^{33} kadardır. Bunların arasında denizde yaşayan ipiklisi kurtların sayısı 4×10^{25} 'tir.

■ Yaban keçisi veya Dağ Keçisi veya Kızıl keçi (*Capra aegagrus aegagrus*), sarp, duvar gibi kayalara bile tırmanabilir. Ayak tırnakları altının çok pürüzlü olması düz ve kaygan kaya yüzlerinde bile tutunmalarını sağlar. "Teke gibi kokmak" deyimli yaban keçisinin boynuz diplerindeki bezelerden yayılan kokuya benzetmedir.

■ Çingene keleşbeği (*Lymantria dispar*) tırtılı Kuzey yarıkürede her yıl bir milyon hektarlık ormanda görülür. Doğal zararlılarının sayısı pek azdır. Kimyasal mücadele, tırtılları bakterilerle yoketme ve erkekleri kısırlaştırma çabaları beklenildiği kadar etkili olamamıştır. Fakat hiçbir mücadele yapılmadığı zaman çingene keleşbeği sayısında önemli azalmalar gözlenmiştir. Bunun nedeni, önceki bir iki yıl ağır saldırıya uğrayıp yaprakları tamamen yenilen ağaçların üçüncü yılda tırtılların yiyemeyeceği kadar yüksek tanenli yaprak yapmalarıdır. Hatta yapraklarının sadece yüzde onu deneme amacıyla koparılan ağaçlarda tanen miktarının 72 saatte yükseldiği gözlenmiştir. Daha ilginç olan daha önce saldırıya uğramamış ağaç yapraklarında da tanen miktarının yükselmesidir. Tanen miktarındaki artışı başlatan, ağaçların salgıladıkları kimyasal maddelerdir. Orman havasına yayılan bu maddelerin molekülleri, saldırıya uğramamış ağaçlara da ulaşmakta ve onları da çingene keleşbeği tırtılına karşı tedbir almaktadır. İnsanların henüz işleyişini bilmedikleri bu haberleşme düzeninin araştırılması genç araştırmacıların çabalarını beklemektedir.

■ Hayvanlar aleminin en yavaş büyüyen hayvanı derin deniz ıstırdyesidir (*Tindaria callistiformis*). Kuzey Atlantik denizinde yaşar ve 8 mm'lik boyuna ancak 100 yılda ulaşır.

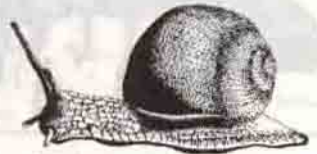
■ Güneş, Ay'dan 400 kez daha büyük ve 400 kez daha uzak olduğu için, ikisi de dünyadan aynı büyüklükte görünürler.

■ Birarada görülen hayvanların en kalabalık olanları Krillerdir (*Euphausia superba*). Herbirinin ağırlığı 1.7 gr. olan bu yengeçlerden 10 milyon tonunun birarada bulunduğu 1981 Mart ayında Antartika'da saptanmıştır.

■ Kırkeçiller (*Rupicapra rupicapra*) tehlikeyi birbirlerine ısıklık çaralar haber verirler.

■ Bağ salyangozu (*Helix pomatia*) erkek ve dişi yerden bir santimetre yükselttikleri kireç bir destek olmadan birleşmezler.

Hazırlayan ve resimleyen:
Erdoğan SAKMAN